

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ЧИТАТИ: ИМА ЛИ РАЗЛОГА ЗА НЕЧИТАЊЕ?

Сажетак

У раду се сагледава процес читања као начин задовољења културних потреба човека и као средство учења и сазнавања. Разматрају се позитивне и негативне стране читања. Предмет интересовања аутора је и улога библиотека у развијању и неговању читалачких навика. Део рада посвећен је променама у процесу читања које су настале као природан резултат процеса развијања нових технологија.

Кључне речи: е-књига, књига, култура читања, читалац, читалачке навике, читање.

1. Увод

У роману Реја Бредберија *Фаренхајт 451* главни лик је ватрогасац чије је задужење да спаљује штампане књиге. Како се радња романа одвија, он почиње да се преиспитује себе и свет у којем живи и доноси одлуку да је време за промену. Његово виђење стварности се променило тако да он постаје тај који у својој кући скрива књиге. Важност читања књига истиче се на више места у овоме роману: „Не мораш палити књиге да би уништио неку културу. Једноставно навикни људе да их више не читају.“; „Постоје и гори злочини од паљења књига. Један од њих је и њихово нечитање.“

Читање је предмет радње романа *1984* Џорџа Орвела. У *1984* на читање се не гледа благонаклоно, јер оно евидентно утиче на развој самосталног мишљења. У свету ове књиге било је потребно створити људе без мозга, који не мисле и који допуштају другима да мисле за њих – а то је постигнуто укидањем слободе читања.

1 Андрићев институт, Трг Николе Тесле бб, Андрићград Вишеград, 73240.
gordana.nedeljkov06@gmail.com

Наведени примери из књижевних дела указују на неопходност читања да би се сачувала национална култура, да би се преносио с колена на колена национални идентитет, да би се омогућило учење и сазнавање. Књига је приказана као средство учења уз чије коришћење се формира критичко мишљење.

Зашто је, са становишта науке, читање важно? Шта је неопходно за постојање читалачке културе? Ко је одговоран за развој културе читања? Каква је позиција читања у 21. веку? На ова питања покушаћемо да дамо одговор у раду који следи.

2. Који су предуслови за успешно читање?

Лепота процеса читања огледа се у његовој једноставности. Након почетног учења читања, не постоје никакве препреке да се култура читања даље развија и одржава. Да би се процес читања уопште могао спроводити, неопходно је постојање културних потреба и читалачких навика читаоца који користи књигу као средство за учење, сазнавање или разоноду.

У социологији културе дефинисане су следеће културне потребе: потреба за језичким изражавањем и комуникацијом, потреба за сазнавањем, потреба за естетским доживљајем, стваралачке потребе и др. Већина наведених културних потреба може се задовољити на један начин – читањем.

У процесу читања могу бити задовољене сазнајне потребе, комуникационе, естетске потребе (потреба за лепотом, симетријом, довршеношћу, редом), јер књига јесте истовремено и симбол сазнања и симбол уметности, естетског доживљаја. Књигом се, уз то, могу задовољити и многе друге потребе: васпитна, потреба вредновања, лудичка, рекреативна итд. (Божич 1999: 124–125)

Читалац је „особа која прима информације или знања читањем, ради сопствене забаве, одмора, васпитавања, образовања, научног истраживања“ (Вранеш и Марковић 2008). Читалац приступа читању са циљем да тим чином задовољи своје културне потребе. Стицањем читалачких навика формирају се појединци са развијеном навиком да уче, какви су неопходни у друштву знања. Надареним читаоцима сматрају се они који показују склоност ка читању још од дечијег доба, деца која су рано научила да читају, која добро читају и која показују

интересовање за неке одређене теме на које наилазе током читања (Weber and Cavanaugh 2006).

Кроз различите дефиниције књига се различито посматра. Према дефиницији коју је дао Унеско књига је „непериодична штампана публикација од најмање 49 страна које не подразумевају корице“ (Business dictionary). Књига такође представља инструмент комуникације, коју чини штампана порука одређене дужине, намењена јавном коришћењу и забележена на материјалу који је довољно издржљив да омогући лако преношење (Encyclopedia Britannica). Наведене дефиниције, и друге поред њих, са различитих аспеката дефинишу књигу, те указују да се она може посматрати као предмет и средство рада, као инструмент комуникације, односно преношења неке поруке. Књига се, у служби учења и сазнавања, може посматрати и као посредник између корисника и забележеног знања.

Књига је главни предмет рада библиотека. Подизање свести о значају књиге и развијање навике њеног коришћења обавеза је и дужност коју пред собом имају библиотекари. Континуиран процес развијања и одржавања читалачких навика од изузетног је значаја за напредак како појединца, тако и читавог друштва.

Алберто Мангел сматра да је повезаност између читалаца и књига јединствена: „Повезивање књига са њиховим читаоцима не личи ни на једну другу везу између предмета и њихових корисника.(...) Само поседовање књига подразумева друштвени статус и извесно интелектуално богатство“ (2005: 226). Оно што заправо повезује читаоца и књигу јесте процес читања и кроз њега се остварује веза коју Мангел сматра уникатном.

Сам процес читања такође се може разматрати са различитих аспеката. Тако читање спада у сазнајне активности и представља допуну наставним активностима (Крњаић и др. 2011). Читање је и једна врста комуникације, односно начин преношења неке поруке (Мрђа 2011). Читање представља начин учења, информисања, преношења знања и својеврсно духовно и културно обогаћивање.

3. Зашто (да) читамо?

Читати се може из више разлога. Најшире посматрано, чита се ради учења и ради забаве. Читање у сврхе учења подразумева

читање ради описмењавања, сазнавања, решавања радних задатака, у научно-истраживачке сврхе. Читање ради забаве укључује читање ради одмарања, уживања и опуштања. Једна сврха читања не искључује другу; не може се тачно повући граница када читање ради забаве постаје читање у сврхе учења, јер и док чита ради опуштања читалац побољшава своје вештине изражавања, повећава фонд речи, учи правопис итд.

Посматрано са становишта развојне психологије читање или чак само слушање другог док чита има многобројне позитивне утицаје код деце, као што су развој маште, подстицање креативности и интелигенције. О позитивним странама читања када је реч и побољшавању когнитивних способности код деце писали су аутори књиге *Крза читања: комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем*:

Књижевност за децу уводи дете у нове светове, у нове просторе и времена, пружа им нова сазнања о људима и њиховом животу, о природи, њеној разноврсности и лепотама. Тиме се богате дечја сазнања о свету у коме живе, шири се њихов духовни хоризонт, развијају се њихове менталне, посебно когнитивне способности. (Илић и др. 2007: 143)

Развијене читалачке навике у дечијем узрасту доприносе и побољшавају вештина усменог и писменог изражавања.

Читањем и изучавањем књижевних уметничких дела језички израз се оплемењује и богати и стиче ваљана култура усменог и писменог изражавања, потребна укупној школској настави. Тај оплемењен и обogaћен језички израз оспособљава ученика да се изражава сликовитије, уверљивије, лакше и занимљивије. (Илић и др. 2007: 30-31)

Усвојене навике читања представљају „одскочну даску“ за даљи напредак детета, који се манифестује у различитим сферама живота. Како наводи Питер Брофи: „Дете које не само уме него и воли да чита, које је незасити читач има огромну почетну предност у односу на другу децу, без обзира на медијум на којем се информација јавља“ (2005: 50). Овај став потврђује истраживање које је спроведено над близанцима, од којих је једно дете имало развијеније читалачке навике од другог. Тестирање је вршено у више наврата, а резултати су показали да је оно дете које је чешће читало показивало боље резултате на тестовима опште интелигенције (Ritchie et al. 2015: 23–36).

„Најједноставнији начин да будемо уверени да одгајамо писмену децу јесте да их научимо да читају и да им покажемо да је читање активност која пружа задовољство. И то значи, најједноставније речено, да пронађемо књиге у којима уживају, да им дамо приступ тим књигама и пуштамо их да читају.“ (Гејмен 2017)

У одраслом добу људи читају у сврхе учења и формалног или неформалног образовања, бављења научно-истраживачким радом, описмењавања, у сврхе спознавања себе. Осим тога, читање опушта, позитивно утиче на ментално здравље и побољшава меморију и концентрацију. Читалачка писменост сматра се једном од кључних компетенција за академски успех и лични развој појединца (Бранковић 2013: 142). Александра Вранеш наводи да се разлози за читање крећу „у распону од информисања, забаве, надоградње постојећег знања, богаћења вокабулара, до достизања друштвеног положаја и материјалног обезбеђивања свакидашње егзистенције“ (2013: 124–125).

У процесу читања човек ступа у одређене социјално-психолошке односе са књигом... [...] Услови савременог живота, незадрживи ток информација, демократизација културе, све већа сложеност производње – све то изазива и непрекидно јача друштвену потребу за читањем и чини да читање постане неопходни елеменат свакодневног живота. (Чубарјан 1973: 45)

Данас је човекова потреба за читањем, вредновањем информација и учењем још више изражена, будући да се свакодневно сусреће са великим бројем информација.

Читање подстиче развој мултикултуралног и интердисциплинарног света стваралаштва. Читалац бива инспирисан на стварање и самим чином читања, док замишља свет приказан у књизи, а и након читања, када га прочитано инспирише на стварање новог уметничког дела.

Позитивни ефекти коришћења књига су многобројни, а овде ћемо покушати да их сумирамо:

- Читање побољшава когнитивне функције.
- Читање побољшава памћење.
- Читање повећава интелигенцију.
- Читање побољшава концентрацију.
- Читањем се повећава фонд речи.
- Читање побољшава вештине изражавања.

- Читање подстиче инспирацију и креативност.
- Читање инспирише на даље стварање.
- Читање побољшава машту.
- Читање доводи до побољшања социјалних вештина и комуникације.
- Читање помаже развој критичког мишљења.
- Читање опушта.
- Читање омогућава бољи сан.
- Читање јача емпатију.
- Читање ублажава депресију.
- Читање ублажава ризик од Алцхајмерове болести.
- Читање обликује човеков идентитет.
- Читање је најкориснији начин на који се може прекинути време.

4. Улога библиотека и библиотекар у подстицању читања

Улога библиотека и библиотекар у развоју и промоцији књиге и читања дефинисана је законима, подзаконским актима, смерницама и прописима.² Улога библиотекар је да подстиче развој и унапређење читалачких навика код корисника и да врши континуирано обучавање о важности развијања културе читања, указујући на све предности постојања читалачких навика и њиховом утицају на друге сфере живота.

„Библиотеке су витални део светског система образовања, и складиштења и претраживања информација. Захваљујући њима, кроз књиге, филмове, звучне снимке и друге медије, доступно је вековима таложено знање. Људи различитих профила – укључујући студенте, наставнике, пословне људе, владине службенике, ученике и научнике – користе у свом послу библиотечке изворе. Многи се обраћају библиотекама да задовоље жељу за знањем или да набаве

² Неки од њих су: Закон о библиотечко-информационој делатности, Закон о основном образовању и васпитању, IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке, IFLA/UNESCO манифест за јавне библиотеке, IFLA манифест за библиотеке које пружају услуге особама са тешкоћама у читању, и други.

књиге које ће им испунити часове доколице.“ (World Book Encyclopedia према: Брофи 2005: 16)

Шиали Рамамрита Ранганатан у Златним правилима библиотекарства истакао је значај књиге и читања, али и улогу коју библиотекарски имају као посредници између читаоца и књиге. Златна правила библиотекарства гласе:

1. Књиге постоје да би се користиле.
2. Сваком читаоцу његова књига.
3. Свакој књизи њен читалац.
4. Штедите време онима који читају.
5. Библиотека је организам који расте.

Наведена правила указују на неопходност тога да свака књига дође до свога читаоца и сваки читалац до своје књиге, а у томе проналажењу помаже им библиотекар. Библиотекарски константно раде на томе да попуњавају и повећавају фондове библиотека књигама које ће бити функционалне и које ће задовољити потребе читалаца за учењем и сазнавањем.

Библиотекарски школских и дечијих библиотека имају важну и одговорну улогу, а то је да развијају читалачке навике код деце од најранијег доба. Фактори који утичу на развијање читалачких навика су: окружење (породица, школа) и индивидуални афинитети детета. У најранијем узрасту детета битна је улога родитеља, наставника и библиотекарка када је реч о буђењу интересовања за читањем и стварању љубав према књизи. Да би стекло критички став према прочитаном штиву дете треба подстицати на разговор о прочитаном, на дељење утисака и искуства. У томе важну улогу има библиотекар, који са дететом може да разговара о књизи, да му поставља питања и да му помогне да растумачи евентуалне нејасноће у вези са прочитаним. Када у детињству усвоји овакав начин размишљања и научи да процењује оно што је прочитао, човек ће користити ово искуство и касније у животу током свих наредних читања. На тај начин људи уче да размишљају о томе што су прочитали, да уче из прочитаног и да користе знање које су стекли читањем књига.

Улога и дужност библиотекарка је да перманентно ради на подизању свести о значају књиге и развијања навика њеног коришћења. Његова је обавеза да ради на задовољавању потреба

за књигом и читањем својих постојећих корисника, али и да ради на анимацији нових. Библиотекари треба да раде на стварању читалачког окружења, кроз формирање читалачких секција и увођење дневника читања. Библиотекари треба да кориснику понуде помоћ и усмере га приликом одабира књиге, али да притом не намећу кориснику свој став, већ да се руководе принципима демократије и слободне воље. Потребно је чешће организовати тематска предавања, књижевне вечери и трибине, као и друге програме промоције књиге и читања.

Једна од мисија библиотека јесте да сачувано и забележено знање учине доступним свим својим корисницима који се баве научно-истраживачким радом и који имају потребу да уче (Недељков 2017). То вековима прикупљано знање, пажљиво класификовано, сачувано и стављено на располагање корисницима, преноси се управо – читањем. Чубарјан је још 1973. године, говорећи о улози библиотека у локалној заједници када је реч о промоцији читања, рекао: „Библиотеке преузимају одговорност да у систематско читање укључе читаво становништво које живи или ради у зони њиховог деловања“ (1973: 51). С обзиром на промене које је донео 21. век, зона деловања библиотека је данас проширена, такорећи безгранична. Библиотекари треба да искористе чињеницу да се до велике количине информација данас долази на интернету и да своје услуге и информације о раду пласирају управо на овим платформама.

5. Читање у 21. веку

На Међународном семинару „Књига у развоју савременог друштва“ одржаном 1973. године у Народној библиотеци Србије изнет је став да средства масовног информисања – а почетком 80-их година то су били радио, телевизија и филм – неће угрозити будућност књиге.³ Паралела са данашњим временом, са све јачим присуством интернета у свакодневном животу, сасвим је очигледна. Ако библиотека 80-их година 20. века све више добија особине мобилности (Ескарпи 1973: 36), данас, у 21. веку, она је још покретљивија и

3 Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 7

динамичнија: дигиталне библиотеке омогућавају бољу и олакшану доступност, мобилност и излажење у сусрет корисницима.

Са све већим упливом технологије у свакодневни живот, очекивано је да се њен утицај одрази и на културу читања. Управо је интернет допринео популаризацији књига и читања, јер даје могућност повезивања љубитеља књига, размену искуства и интерактивну комуникацију са ауторима, што самој култури читања даје нову димензију.

Данас је све више заступљена књига у електронском формату, а број пројеката који се баве дигитализацијом и формирањем дигиталних библиотека свакодневно расте.⁴ Електронска и штампана књига су комплементарни капацитет у служби ширења информација, односно два различита начина да писана реч дође до читалаца (Цвркота и Тасић 2011: 492). Неке од предности читања књига у електронском облику су: двадесетчетворочасовна доступност, могућност истовременог коришћења исте публикације од стране више корисника, мања захтевност када је у питању складиштење, олакшано претраживање текста, економичност и еколошка прихватљивост. Електронска издања често су једини начин да се широј јавности представи фонд старих и ретких књига и да се омогући њихово коришћење. Она су допринела томе да се шира публика упозна са сачуваним забележеним знањем из националног, али и светског културног миљеа, што би било теже изводљиво да се не ради о књигама у електронском облику.

Промене у начину читања које су донеле електронске књиге јесте у томе што оне омогућавају бољу интеракцију између корисника, текста и дигиталног окружења (Weber and Cavanaugh 2006). Читаоци се опредељују за електронске књиге и из разлога што је њихово коришћење поједностављено: у једном уређају за читање књига у електронском формату може се сачувати велики број књига и понети са собом.

Било да је књига штампана или електронска, сврха њеног коришћења је иста: она је инструмент за преносење знања. Суштина књиге, односно текста који се чита, није у форми или облику, већ у садржају. Коришћење нових медија не значи опасност по књигу, јер

4 Више о пројектима дигитализације, дигиталним библиотекама и издавачима електронских издања у: Електронске књиге и нова димензија читања / Гордана Недељков // ИНФОТЕКА: часопис за информатику и библиотекарство = Infothesa : Journal of Informatics and Librarianship (Београд) / главни и одговорни уредник Цветана Крстев. – ISSN 2217-9461. – Год. 16, бр. 1/2 (2016). Доступно на: http://infoteka.bg.ac.rs/pdf/Srp/2016/infoteka-2016-16-1_2-5.pdf

од тога одакле се чита важније је – да се чита. Читање штампане књиге у данашњем, претежно аутоматизованом, свету може да представља један вид бега и одмора од електронских уређаја који нас неминовно свакодневно окружују.

6. Закључак

Стручна литература и примери из праксе показују разне предности читања. Из тога разлога, неопходно је још од најмлађег узраста развијати и током читавог живота одржавати читалачке навике. У овај процес треба укључити читаву заједницу, почевши од родитеља, преко наставног особља у школама, па до библиотекара. Читањем се стварају развијене личности, које имају развијено критичко мишљење и вештине изражавања, развијену машту и богати речник, које су креативне и емпатичне, са обликованим идентитетом, навиком да учи и да стиче знања, а управо такви људи су неопходни у развоју друштва знања.

Из којег год разлога да се опредељује за читање, човек у томе види позитивне ефекте читања књига и преноси их у своје окружење, пре свега на своју децу, који тиме имају тенденције да и сами постану читаоци. Људи који читају поседују знање. Оно што су у књигама прочитали, запамтили и научили не може им нико одузети. У раду смо набројали многе позитивне стране читања и предочили позитивне ефекте развијања читалачких навика, одржавања културе читања и гајења љубави према књизи. Навели смо теоријске ставове истраживача ове теме и резултате истраживања који потврђују наш став да је читање важно и да има утицаја на развој човекове личности. Потрага за негативним аспектима читања, у литератури и у пракси, није била успешна, односно – не постоји нешто што би се могло протумачити као негативна последица читања. Зато, не чекајте, него књиге у руке и читајте!

Извори и литература

Branković, Marija i dr. „Činioci razvoja viših nivoa čitalačke pismenosti – veštine argumentovanja u školskoj nastavi“. *Psihološka istraživanja* (2013): 141–158. Veb. 28. 02. 2019.

- Бредбери, Реј. *Фаренхајт 451*. Подгорица : Нова књига, 2015. Штампано.
- Божић, Јадранка. „Антропологија књиге и читања“. *Гласник Народне библиотеке Србије* (1999): 124-125. Штампано.
- Brofi, Piter. *Библиотеке у двадесет првом веку*. Beograd : Clio, 2005. Штампано.
- Business dictionary.Veb. 26. 02. 2019.
- Вранеш, Александра и др. „Настава језика и књижевности у школској библиотеци и криза читања“. Александра Вранеш (ур.). *Школа и библиотека*. Београд : Филолошки факултет, 2013. 123–146. Штампано.
- Вранеш, Александра и Љиљана Марковић. *Од рукописа до библиотеке : појмовник*. Београд : Филолошки факултет, 2008. Штампано.
- Гејмен, Нил. „Зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и маштарења“. Веб. 01. 03. 2019.
- Encyclopedia Britannica. Veb. 26. 02. 2019.
- Ескарпи, Робер. „Улога књиге у савременом друштву“. *Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества*. Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973. 31–42 Штампано.
- Илић, Павле, Оливера Гајић и Миланка Маљковић. *Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем*. Нови Сад : Градска библиотека, 2007. Штампано.
- Крњић, Зора, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић. „Читалачке навике средњошколаца у Србији“. *Зборник Института за педагошка истраживања* (2011): 266–282. Штампано.
- Mangel, Alberto. *Istorija čitanja*. Novi Sad : Svetovi, 2005. Штампано.
- Мрђа, Слободан. *Културни живот и потребе студената у Србији*. Београд : Завод за проучавање културног развика, 2011. Веб. 26. 02. 2019.
- Недељков, Гордана. „Електронске књиге и нова димензија читања“. *Инфотека: часопис за информатику и библиотекарство = Infoteka : Journal of Informatics and Librarianship* (2016): 99–112. Веб. 02. 03. 2019.
- Недељков, Гордана. „Место и улога библиотека у управљању знањем“. *ЛИК : часопис за литературу и културу* (2017): 175–184. Штампано.
- Ritchie, Stuart J., Timothy C. Bates and Robert Plomin. „Does Learning to Read Improve Intelligence? A Longitudinal Multivariate Analysis in Identical Twins From Age 7 to 16“. *Child Development* (2015): 23–36. Veb. 01.03.2019.
- Цвркота, Сања и Радмила Тасић. „Књига пред новим изазовима“. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). *Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010*. Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011. 487–493. Штампано.
- Чубарјан, Оган Стјепанович. „Социјални проблеми читања“. *Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества*. Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973. 43–53. Штампано.
- Weber, Christine L. and Terence W. Cavanaugh. “Promoting reading: Using ebooks with gifted and advanced readers”. *Gifted Child Today* (2006): 56–63. Veb. 26.02.2019.

Gordana Nedeljkov

WHAT IS THE IMPORTANCE OF READING: IS THERE A REASON FOR NON-READING?

Summary

A book is the main object for work in all libraries, main carrier of recorded knowledge and unique tool of informing and learning. Raising awareness on the importance of books and developing habit of its usage is on-going process, which is an obligation and duty that all librarians have. Development and maintenance of reading habits is of great importance for the progress of individuals and society. Reading is the first step in learning and cognition. Acquiring reading habits is formed in the primary school age, in school or public libraries. Reading or listening somebody while doing it, has many great impacts on children, such as development of imagination, increase of vocabulary and improvement skills of expression. In adulthood, people read for the purposes of learning, formal or non-formal education, dealing with scientific research, literacy, and for the purpose of getting to know themselves. Furthermore, reading relaxes, has a positive impact on mental health and improves memory and concentration. With the increasing influence of technology in everyday life, it is expected that it will affect the reading culture. Books are more available today, and the number of books in electronic form is increasing. The Internet has contributed to the popularization of books and reading, gives possibility to connect book lovers, exchange of experiences and interactive communication with authors, which gives whole new dimension of reading culture. Although the conditions of reading are different regarding reading book from a paper or from a screen, relationship between a reader and a book remains the same – the book is intermediary between the user and recorded knowledge. The role of a librarian is to foster development and promotion of reading habits within users and to conduct continuous training on the importance of developing a culture of reading, pointing out to all the advantages of the existence of reading habits and their impact on other spheres of life. The librarian is there to, having in mind Ranganathan's laws of library science, finds for each user a suitable book and to connect every book with its user. By encouraging users to read, librarians contribute to users' personal development, and also help them to adopt a habit to learn and acquire knowledge. In that way users develop imagination and critical thinking and enrich vocabulary.

Keywords: e-book, book, user, learning, reader, reading culture, reading habits, reading.